

Két évszázados az aradi színjátszás

Dérynétől a kőszínházig: a budapesti Nemzeti Színházzal ünnepelik az évfordulót

Aradot 1818 óta látogatták rendszeresen kisebb-nagyobb színi társulatok, bár kőszínháza csupán 1874-ben nyitotta meg kapuit. Így is elmondhatjuk, hogy az aradi színjátszás 200 éves múltra tekint vissza.

Nem volt véletlen, hogy a 19. század utolsó évtizedében az Erdély legnyugatibb részén fekvő Arad eleven színházi bázissá fejlődött, és éveken keresztül egyik sarkpontja volt az Arad–Buda–Temesvár színkerületnek. A város dinamikusan fejlődő kereskedelmi központ lett, 1868-tól pedig a Gyulafehérvárig meghosszabbított vasútvonallal jelentős átmenő forgalmat bonyolíthatott le. 1870 és 1910 között lakossága megduplázódott: az 1869-es 33000-ról 63000-re emelkedett. Ez idő alatt etnikai összetétele is megváltozott: 1910-ben a vármegyében a 65 százalék románság mellett csak 22 százalék volt a magyar (a többi szerb és német), a megyeszékhelyen azonban fordítottá vált az arány: ekkorra már 73 százalékot tett ki a magyarság létszáma – olvasható A magyar színház-történet című kötetben. Bár 1818 óta rendszeresen látogatták kisebb-nagyobb társulatok Aradot, igazán élénk és virágzó színházi élet csak 1874. szeptember 21-én – az első állandó kőszínház megnyitásával – kezdődött.

A városvezetésben először az 1867-es kiegyezést követően merült fel új színház építésének igénye. Atzél Péter polgármester vezetésével a városi tanács megszavazta bankkölcsönök felvételét. 1871-ben kezdtek hozzá az építéshez Czizler Antal aradi építész tervei alapján. Az épület három év alatt készült el, eredetileg 1200 néző befogadására volt alkalmas, végül 1874-ben avatták fel Ferenc József jelenlétében. Az ünnepség a Hunyadi László című opera nyitányával kezdődött, ezt Szász Károly prológusa követte. Az épület homlokzata klasszicista elemekben volt gazdag, belsejét neobarokk díszítőelemek jellemezték. A mennyezetképeket Lotz Károly tervei alapján Györgyössy Rudolf aradi tanító és festő készítette el. Az első teljes téli évad 1877. október 4-től 1878. április 16-ig tartott. A nyugodt működést azonban tragikus esemény szakította meg: 1883. február 18-án a színház épülete leégett. Újjáépítésével Halmay Andor aradi műépítést bízta meg. Érdekes adalék, hogy az újjáépült színház belső díszítéseit Tóth András épület-

Teatrul Ioan Slavici. Aradon ma már nem sok minden emlékeztet az egykori magyar színjátszásra

szobrász, Tóth Árpád költő édesapja készítette.

1885. október 1-jén az új igazgató, Krecsányi Ignác társulata már az új épületben kezdhetett játszani. A megnyitón Csiki Gergely egyik darabját játszották. „Krecsányi Ignác ekkor már nagy hírű igazgató volt. Valószínűleg ezért fogadták el feltételeit, hogy tudniillik csak úgy hajlandó bérbe venni a színházat, ha az épület fűtését és világítását a város fedezi. Egyben teljes függetlenséget kö-

Miután Aradon 1883-ban a színház épülete leégett, Mosonyi Károly igazgató 1884. május 31-én nyári színikört építtetett, ahol „téli” műsort szolgáltatott: húsz előadást ért meg a Koldusdiák, ott mutatták be Offenbach A szép illatszerész című operettjét, amelyet a Népszínház Százszorszép címen játszott. Mosonyi, aki korábban is volt direktora az aradi színháznak, ezúttal csak egyetlen évadot vihetett végig. Ez idő tájt már különböző konfliktusai vol-

nepléssel megnyitott nyári színházat, amely azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Valószínűleg azért, mert a fizetőképes közönség, vagyis a jómódú családok, a nyarat a közeli Arad-Hegyalján vagy távolabbi üdülőhelyeken töltötték. Az igazgató így negyven előadás után kénytelen volt nyári évadját másik álomáshelyén, Hódmezővásárhelyen folytatni.

A nyári színjátszás történetéhez tartozik, hogy az 1880-as évek elején Bényei István a Gabona téren álló, a Berger nevű vállalkozó tulajdonában lévő látványos bábszínház bódéját alakította egyetlen nyári idényre színházjátszóhelyé. Mosonyi Károly a Maros partján 1884-ben felavatott – már említett – alkalmi arénáját pedig a Sidoli cirkusz épületének felhasználásával építtette.

1904-ben Szendrey Mihály kapott Aradon koncessziót. Rövid megszakítással harminc éven át, a román állam megalakulása utáni évtizedekben is, ő vezette a város magyar társulatát. Szendrey 1866-ban született, a színiutódja elvégzése után első szerződése Aradra szólította. Szendrey úgy

A jubileumot a budapesti Nemzeti Színház Vidnyánszky Attila rendezte Körhinta című vendéglőadásával ünneplik. E mellett a Kölcsey Egyesület is bekapcsolódik a 200 éves aradi megemlékezésbe.

tött ki a műsor összeállítása tekintetében. Három évadot töltött a városban. Ez alatt igényes műsorpolitikát alakított ki – írja A magyar színház-történet című kötetben.

Az épület 1955-ben ismét leégett, négy évig tartó újjáépítése során belső terét teljesen átalakították, de külsejét is jelentősen módosították.

A nyári színház

A 19. század végén, 20. század elején divat volt a nagyvárosokban, az állandó kőszínházak mellett, nyári színházakat is építeni. (Kolozsváron például a Nyári Színházból nőtte ki magát a mai magyar színház, miután a románok elfoglalták a Nemzetit). A téli és a nyári évadokat ugyanis különválasztották, a „vakáció” időszakban könnyedébb műfajú darabokat – operettet, népszínműveket – tűztek műsorukra a társulatok.

Vendéglőadás a jubileumon

A jubileumot a budapesti Nemzeti Színház Vidnyánszky Attila rendezte Körhinta című vendéglőadásával ünneplik június 16-án. E mellett a Kölcsey Egyesület a bánsági és partiumi kulturális életben betöltött szerepét kiemelő szokásos programját idén a 200 éves aradi magyar színjátszásnak szenteli. A szervezők a budapesti előadás kivül szakmai szimpóziummal és színház-történeti kiállítással is készülnek. A szimpózium anyagát könyvben is szeretnék majd megjelentetni, illetve kiadják a 3Havi Szemle júniusi különszámát, amelyet képes aradi színházkrónikának szánunk. A jubileumi rendezvényre helyi költségvetési támogatást szereztek. A Körhinta című előadás június 16-án szombaton látható a nagyszínházban: az első előadás 16, a második pedig 20 órától tekinthető meg.

emlékezett Ötven év a színészetből című, 1932-ben Aradon megjelent könyvében, hogy igazgatása alatt a prózai előadások vonzóbbak nagyobb közönséget, és az operett mintha hátrább szorult volna. A prózai bemutatók rendszerint „zenekari ülésekig kiárusított házak” mellett folytak.

Csillagok Aradon

Aradra 1818-tól kezdtek vendégtársulatok látogatni. Így történhetett meg, hogy a színházszeretők már 1820-ban láthatták játszani az akkor még fiatal Déryné Széppataki Rózát, aki Kilényi Dávid társulatával látogatott a városba. Déryné 1822 áprilisában és júliusában ismét fellépett a Maros-parti városban – olvasható Enyedi Sándor Déryné erdélyi színpadokon című kötetében. 1832-ben a vendéglélek között újból találkozunk a művésznő nevével, ekkor már hat előadásban is fellépett Aradon.

1880-ban vendégszereplésekben gazdag műsort játszottak. Áprilisban Jászai Mari lépett fel Victor Hugo Lucrezia Borgia, Grillparzer Medea és Shakespeare Antonius és Kleopatra című darabjában. Pár évvel később Vidor Pál Ingenelők című darabja aratott sikert Blaha Lujza, „a nemzet csalogánya” vendégléleptével. De fellépett a város színpadán mások mellett Prielle Kornélia, aki nem volt más, mint Petőfi Sándor egykori menyasszonya, vagy Fedák Sári is. Ők csak néhányan koruk legnagyobb színésznői közül, de jól mutatja, hogy a csillagok Aradot sem kerültk el...

A városban 1891 februárjában különleges eseményre került sor. A helyi Kölcsey Egyesület meghívására Jókai Mór érkezett Aradra. Jövetelét megelőzően szárnyra kapott a hír, hogy a Habsburg-családdal közismerten baráti kapcsolatokat tartó író az aradi aszszonyok bojkottálni akarják. Megbékítésükre Jókai felolvasott egy részletet Az aradi hősnők című készülő bohózatából. Az ünnepelés a színházban sem maradt el: egyik este az aranyembert, másnap az író novellájából készült operettet, A cigánybárót játszották. Jókait az est végén ezüstkoszorúval tisztelték meg.

A történelmi fordulat megváltoztatta ezt a képet. 1918 novemberében a magyar és román Nemzeti Tanács Aradon ült össze a háború utáni helyzet megvitatására. 1919. február 26-án a román hadsereg elérte és elfoglalta a várost. Ezzel a magyar színjátszás a második sorba szorult... A Maros partján 1948-ig működött hívatásos magyar színház, amikor a román kommunista vezetés Temesvárra költöztette a társulatot. Mintegy 60 év után, 2007-ben alakult ismét magyar színház: az Aradi Kamaraszínház, amelynek alapító-igazgatója Tapasztó Ernő.